

Тања Крагујевић

## ПЕРО, ИНТЕГРАЛ

Свет нам се, са готово сваке од историјских осматрачница, указује на ивици пада, али та чињеница нас, парадоксално, све мање обузима са осећањем ужаса, као да се, уљуљкан сталним прогнозама катастрофичара, нови свет рађа са имунолошким системом који разнолике облике неблагодатних промена подноси тек са незнатном вртоглавицом и благом меланхолијом. Финије одраде али и радикалан значења промена рашчитавају теорије или уобличују поетике, прибирајући додатно светло под којим се, у расплићеним пејзажима околиша, под „системом мреже која је обужмила свет”, поимају путеви његовог нестајања. Стварност не читамо помоћу Мапе знакова, сама та Мапа је реалност која је заменила пејзаже што су мирисали уз сам прозор, док је и одрастање наликовало прелиставању видика уз шољу простог непастеризованог млека и кришку природно обогаћеног хлеба. Пре но што смо, презасићени празнином, прихватили стратегије брзе дораде њених све трошних али упорних замена, речи су се изрицале попут интеграла. Шкрипутао је у њима песак, зрнце лана, тишина се огледала као ведар дан. *Имагинарно је било алиби стварног у свећу којим влада ѝринциј реалности*, рекао би Бодријар, разјашњавајући велике системе цивилизацијских промена које рефлектују измењену природу свеколике реалности, па и стварности писма. *Данас је стварно ѝосћало алиби модела у свећу којим влада ѝринциј симулације*, додаје он. *А стварно је на ѝарадоксалан начин ѝосћала наша ѝрава ујћојија – али ујћојија која више не сјада у ред могућег, она о којој се још може само сањати као о изгубљеној сјвари*.

У модерну књижевну феноменологију Борхес је унео чудновате и нерастумачљиве али и незаобилазне димензије човекове егзистенције. Ме-

ђу њима је (представљајући нашем читаоцу први пут *Машићарије*, 1963) Миодраг Павловић разложно изабрао да истакне парадокс „нераскидивих нити у који се запетљавају људске судбине”, а који се створио „крз њихове сопствене руке”. Али како се писаном речи, наставља Павловић, комбинацијом њених знакова, може све реално описати и дефинисати, „стварност је потенцијално позната од онога тренутака од када реч постоји: постоји негде енциклопедија света у којој је већ записано и прошло и будуће, само је она неким чудним противљењем случају ван домака људских руку”.

У нашој новијој књижевности овај снажно побуђени осећај за *онтолошки смисао* феномена писане речи са посебним замахом и инспирацијом промовисан је, у млађем стваралачком нараштају, књижевним делом Горана Петровића (1961). То дело се препознаје по смеру пловидбе који узимају његове приповести, као и по смислу и значају који се придаје самом приповедању, што је видљиво у благом просјају поетичких прошива његовог књижевног ткања. Када један од протагониста књиге *Осврво и околне приче* (1996) каже: *Ко једанпут осећи цуноћу речи – довека исцашта јер препознаје празно казивање*, читалац који је већ разазнао имплицитна поетичка становишта самог писца лако ће их са овим исказом идентификовати. Управо потврђен другачијим референтним пољем књижевног атласа, онтолошки смисао речи у Горана Петровића враћа и другачију, заборављену књигу света домашају наше руке, и афирмише стварност у којој је понекад могуће – кроз заплетене нити парадоксалности судбина, које често кидају оно што плету – као над самим безданом, у одсудном трену уграбити и распознати холограмски знак у коме је утиснуто прошло и будуће, стварност као ововремена „утопија”, у којој овај писац непрекидно, својим поимањем књижевног послања, заснива *тале и хоризонти могућег*.

И као што је било коју енциклопедију могуће читати из сваке њене тачке, па и од самог краја, тако је и са романом *Ојсада цркве Свештог Сјаса*. Штавише, напредујући све више од краја ка почетку, из живе и препознатљиве, актуалне тачке садашњости, тог *зрнца обрубљеног празнином*, охрабрени оксиморонским називом последњег поглавља књиге („Крај или почело”) што подстиче на трагање за посвуда расутиим светлостима пређашњих рукаваца приче, упутићемо се прибирању уистину преиначене и сложене визије стварности што у енигматици имена завршне епизоде крије донекле и одгонетку читљиву управо у *реиспису* варљиве реалности коју смо прихватили као једину – иако она тек симулира стварност, чији заборављени искон пребива у шапату палимпсестних тонова плаветнила и у њихању вишевремених власти тишине.

Неко ће ту пловидбену авантуру кроз столећа, уназад, назвати историјском, подстакнут тематским круговима две опсаде (настај Бугара и Кумана на манастир Жичу крајем 13. столећа, и пад Константинопоља у време Четвртог крсташког похода); неко ће пак у њима и понад њих препознати обресе најпоразнијег утамничења – *ојсаду празнине* – која и јесте суштински покретач Петровићевог казивања. Јер приповедање за овог аутора није потпора илузијама што нас суочавају са „предворјем празнине”, па сходно томе ни потпора илузијама о знању, о нечему што верујемо да смо пуким кретањем кроз време задобили – већ о ономе што смо идући тим путем заборавили, и изгубили. А како је за овог писца књижевност *скривница*, заустављено време, које чува оно што је вредно чувања, и памти оно што је вредно памћења, она је и неминовно преобликовање уобичајеног хронолошког путовања и склона је да занемари његов слепи и безусловни

диктат. Догматично против догматичности, како стваралачки ангажман одређује Харолд Блум, у књигама Горана Петровића нашла је упориште раскошна одбрана сваковрсних маштовитих и племенитих градњи, као ризница паралелног света изворних, непатворених облика сазнаја о нама самима, прознопоетски дискурс који потврђује бескрајне могућности постојања креативне игре – недостајућег плана вредности емпиријске и историјске перспективе реалности – отворени обликотворни модел смисла.

Ако прихватимо полазиште овог писца у новом роману – да *све наше вредности бораве у нашим сновима* – наћићемо се на примарној позицији лествице његовог говора, где реч одговара најдубљој стварности, одражава њено најчистије лице, и отвара вишеструка врата – те тако буди сазнање као наду у просторима неомеђених видика – а и само приповедање види као могућност да се испише другачија књига света. И историјска фактографија, подлога везана за „српску причу”, ту је да понуди очевидност доказа да фантастички план књижевног преобликовања не значи нужно и измишљену, „фалсификовану стварност”, већ ону *изнова пронађену*, која „клизи” у нову конфигурацију обликовану енергијом и ритмом саме приче. Уместо стереотипних механизма радње и драматургије, приповедање се отвара као попрлиште маште која и у историјском само *појављује* његов изворни смисао, фаталност извршеног, заробљујућег, непремостиву запреку рачвању приче и токовима појединачних минијатурних сторија које чине свакидашњицу снова. Управо стога писац и средњовековну историју Србије, и њена престопа, света места, смешта у интимну, појединцу најближу стварност – која је у случају овога писца и завичајна – да би ту завичајност снажније узнео у кључну раван приче *о одбрани снова*.

У таквој перспективи све водеће димензије овог романа огласиће се у знаку опреке оскудицима историјских светила, ускогрудости таштина, заслепљеностима и недостатном расуду опсадних потхвата, те је, у том склопу, „нелогичност” детаља приче о слепом предводнику похода Латина на Византију тек један инвентивни и духовити акценат којим се боји апсурд конкисте, идеје насилног нарушавања сваке завичајности, па и примарне удомљености снова, саме човекове суштине.

Ако се небо појављује као „велики, недогледан простор заједнички је за све рукавце сневања”, он је, као најшири, почетни извор „левка приче”, у овом роману једна од најсложенијих и најснажнијих метафора у којој се, кроз ројеве прозних епизода и детаља, ишчитава порука о неомеђености креативне енергије, али и прича о могућој историји света као потрази за изгубљеним складом природе и духа, о неосвојивости пространства што пребива у непребрнојном мноштву посебности и неухватљивој снази богатства индивидуалне дубине што одблескује, у малом, лепоту и смисао постојања, далекосежност саме промисли, небеског царства на земљи.

Овај вид интегрисања „световног” и сакралног, само је једна од варијанти исказивања синтетичких снага *йоейског духа* у прозној нарацији Горана Петровића, која истовремено спаја емотивни набој и очуђујући, детињи начин формулисања изворне логике коју знамо под колоквијалним именом здраве памети, и коначно, остварује потпуну афирмацију поетичких замисли претходних прозних књига овог писца, па и закључак једне од можда најлепших, која преимућство новог склапања Атласа света поистовећује са самим смислом приповедања, утврђеног прозирним корицама неба: *Чак и највећи комад љаира је ограничен ивицама. Но ако је картиограф сјособан, ниједан љуш неће бићи пресечен рубом. А ако је уз то и машто-*

*вић, њућ ће, шћавише, сћварно зайочейи баи од њог месѿа* (Summary, *Аѿлас оћисан небом*, 1993).

Тамо где реч одговара изворној стварности, књига која се ствара комбинацијом таквих речи мора бити *оћворена*, па је и њена слика о стварности другачија: неспутана, безивична (ненасилна), ваздушна, азурна. Пунa неба. Готово химнична у сваком инсерту који спаја прошлост и будућност свог времена. Из увишестручености гласова који је чине (нови роман започиње високим значењем симболике многогласне песме у славу ускрснућа Оног ко је „из најдоњег краја земље доспео до највишег неба”), разрастају приче оточене ваздушним честицама што се растварају и скупљају под стегом спољашности, у чежњи да еманирају и отелотворе свој ерос и етос, везујући унутарњу чистоту са чистином спољашњих видика.

Мноштво тих цветања одликује роман Горана Петровића, те се на њега може применити Еков исказ: *Исћина је да Песници, након шћо исћрићоведају какав незабораван догађај, неко време забораве на њега, у намери да чћѿаоца држе у неизвесности – и њо овој већћини ћрећознаје се добро смишљен роман ...* Горан Петровић је такав писац, песник прозе, који гради своја симболичка гнезда као упоришта која траже *парочћиће* и нове везе са другим таквим гнездима, као што су се некада, као каже наратор ове књиге, слова Четворојеванђеља „држала захваљујући богатим преплетима иницијала и заставица”. По правилу су то места узорних значења, одблесци небеског у унутарњим пространствима његових јунака који, ношени истинским надахнућем, добрим ветровима и подршком наслеђених уметности и умећа, знају препловити векове и, тражећи повољна сазвежђа, процветати у клими оптималних трепета светлости и пронађеном складу душа. Јасно је да свака од епизода, попут оне о бездетној Јерменки Филипи – која у сну рађа једино чедо што ће након седам векова остварити свој пуни живот уз помајку и три поочима, зидајући даље простор снова уз дарове боја, нацрта и гласова из прошлости – остварује *ћосебне* нити континуитета приче и његове најважније дотоке смилa.

У њиховим обгрљенима се, међутим, тек површно гледано, рађају „чуда”. Очуђена лепота ове прозе заправо транспонује, у фрагментима пројектовану, али изнова пронађену, снагу душе, која премашује замке наметнутих догађаја, сурових опсада и историјских усуда. Те епизоде *ћрићоведањем унутар ћрићоведања* преносе одлучујући смисао опирања знаним и понављаним наносима факата, истовремено посредујућу поступак заснивања једне нове стварности, толико другачије од претходне да она одаје утисак фантастичке и чудесне књижевне збиље. Примакне ли се поглед ближе, Филипин лик се указује у њеној суштини, која се, попут ваздушне цвасти, отвара захтеву блиском њеној најдубљој жељи, али се истовремено затвара пред „рашчовеченом повешћу” у којој она „одбија да зачиње смрт, издајства, бол”. Тако и цркву Светог Спаса и сва угрожена сестринства и братства најтрајније, духовне повести Србије, у облаке не уздижу чудеса већ сасвим доступна градитељска спрема и поводу прилична спасилачка енергија: *Сћоја њо сћоја двојице кћићора. / Кола њо кола ибарског ћеска./ Љубав њо щубав ћроћомајсћора./ Облица њо облица сушеног ћуковог дрвећа./ Молићва њо молићва духовника./ Ведрица њо ведрица млечнога креча./ Труд њо ћруд ћлећайћих мраморника./ Прићесан камен њо камен храйаве сиге./ Одраз њо одраз ћићица ћоднебица ...*

У светлу детаља или целине, дијагоналног или заокруженог читања, Горан Петровић своју књигу остварује наносећи свежи потез распореда

знакова којим ће се и слика света учинити другачијом. Атлас описан небом, као идеал маштовне не/достижности претходне стваралачке фазе, прераста у ново приповедање и одбрану приповедања, стварност *склојљену* небом. Нетремице отварајући видике, у свим правцима, ова књига јасне потребе за сагледањем човека нашег доба, који више не пројектује себе у свој свет са приврженошћу према ближњем и према самом постојању, снагом стваралачке акције спаја машту и чињеничне увиде, прелази у потрагу за ишчилелом духовном енергијом препознатљивом у крхотинама, за чиниоцима психе видљивим још једино у археологији детаља. Времену у коме разбијен и скуцен човеков простор проговара језиком чула, расплинутошћу угађања телесном, и малим блеском заборављене трансценденције ухваћене у магновењу, попут репатице, у трену кад већ ишчезава, Горан Петровић одговара ренесансним захтевом усклађења идеалних начела постојања са пуним човековим размерама, и још дубље, са обновљеним сакралним заветом да човек сачува поверено му благо, божански дар.

Иако разбијена у низ епизода, ова проза налази необично маштовите путеве да огласи своје небеске видике: четири прозора (никејски дар цара Теодора Ласкариса) и чудесно лексичко рухо, увек изнова изроне фантастички преобучену несაгледивост, а са пегим прозором уза претходне, одсијавају светлину индивидуалног и колективног, наслеђено и наново створено. Скривени ходници повезују започета питања и наговештене одговоре и препуштају читаоцу да сам начини своја открића премошћујући удаљене тачке приче, упијајући смисао чудесног преобликовања стварности уз помоћ ваздушне симболике под чијим значењем сагорева поробљујућа и корозивна енергија таште силе и одижу се замагљености приземних видика. Таква је и кратка повест „Повратак у земљу отачаства, заседа на раскршћу”, у којој се импресивном сугестивношћу слика утвара у хаљинама, која архиепископа српског Саву, путника са товаром светлости, задовољног даровним сновима које је понео од византијског цара и патријарха, на непознатој раскрсници салеће прекомерним хвалама: *Монаси су њоседали уоколо, удивљено слушајући, не ѡрозирући шћиа их је обузелo. У неко доба, ѡлешиво заседе сћознаде само Сава. Он се ѡрену, сћррже сћранчеву кайуљачу, и сви видеше да ѡод њом нема баш никога, да је она одећа сасвим ѡусћиа, само гласом сујейше надућиа ѡрема ѡудском обличју.*

У потврду тога да „нема пута којим се може так тако, олако проћи”, и читаоцу је препуштено да у причи проналази сигнале навигације, као што јунаци ове прозе своје путоказе налазе у знацима неба, одгонетајући, по лету птица, причу о човековој судбини, о њеној суштинској, заљуљаној равнотежи. Тако ће, на једном месту у роману, наслов епизоде гласити „Творац је бацио прву шаку звезда”, а прелетом на сасвим друго место књиге идеја ће бити доречена у души и карактеру јунака рођеног у Филипином сну: „Нагнеш ли се искрено”, рећи ће он, „можеш да се рукујеш са звездама, сунцем или кишом”. Подразумева се веза између снова, присуство једног у другом, веза између комадића неба, између неба и душе, и, присуство првог у потоњем. Подразумева се, по свим укрштеним и оплемењеним видицима које путник кроз stoleћа однегује, опирајући се „механичкој направи која се храни свежим временом”, да сврха тог прегнућа има свој посебан *аусцицијум*, поље покровитељства испод птичијих крила, чија слојевитост и сложеност говори да „пуко постојање није животна укупност”, и да је у овом другом сва грађа намењена одбрани.

Док низови стилских фигура рекапитулирају моћ краљевских дарова метафоре, или демонстрирају фантастичка премошћења различитих стварности исцртавајући их луковима параболе, и најситнија честица приче Горана Петровића илуструје чаролију приповедања у којој „свака реч има своје перо”. Мноштво приповести у које се роман раствара заправо су порука о несводивој лепоти и разноврсности света, али се исто тако, путањом пера – која подразумева првотни простор одакле реч и потиче, па и друге скрбне реликвијаре и путеве мудрог провођења небеске промисли, или неспутаног и маштом инкрустираног гичјег знамења којим се одвајкада прича земеће и преноси – ненаметљиво остварује метафору Петровићеве идеје писања, која је посредована и његовим претходним књигама.

Стога је у питању *Може ли перо да држи куполу* садржана и целокупна поетика овог писца, која наткриљује време оглувело од празнине, отежало од телесности и развејано у огледалцима што не рефлектују друго до мноштва минијатурних сујета и бесконачност страдања под опсадом празнине. Та визија не буди и не подстиче, међутим, ескапизам, нити изненађујуће обрте и питања попут оног из Ековог *Осирва дана њређашњег*, о космосу у коме земља више није средиште васионе. Проширујући оквире и метафорику ранијих књига, овај роман их уједино и утврђује, јер сагледавањем позиције садашњег тренутка у времену – сликом исцурелог пешчаника – драматично постављајући питање новог заснивања – упадљиво заобилази нове замке празнине. Сред нарастајуће симулације стварности, света речи чије се представе разилазе са изворном поруком свега још увек постојећег, увећавајући одјеке испражњеног кућишта значења, уместо немогуће реалности, оснаженим волуменом „сновног” Горан Петровић у свом роману враћа на своју сцену *одувек знано*, погенцирајући значај изворног смисла постојања као исконског, прапочетног. Као Творчевог дара, основног животног интеграла који у споју земље и неба, духа и тела, речи и њеног посланства да чува своје стварносно попрште, али стога и „небеску”, спасоносну снагу сакралности. Лебдећи папер, „перо ангела”, из жичке куполе, уједињен са одломцима видика давно уграђених у утонуле темеље храма у обнови, јасно оцртава основну поетичку замисао *ушћојије која тио није*, јер се у њој изгубљено чита на хоризонту изнова нађеног, могућег. Растворене странице видика из *Аиљаса описаног небом*, као и повратак непатвореној лепоти смоција, откривалачког, игривог и творачког жара што још може накапати у аутентичну, избавитељску стварност копна сред океана празнине (*Осирво је овакво оићкада га насипамо. Зрно тио зрно, облущак тио облущак, ево је израсло у тио шћио је испод ваиших сћиојала* – стоји у прози *Осирво и околне њриче*) роман *Ойсада цркве Свеиго Сјаса* је обједино у вишеслојне основе једне „наноно исписане књиге света”, у којој су разгранате димензије угрозења стекле своје распознајљиво овоземно и историјско лице, а приповедање, у себи самом, одмотало вишезначне рукавце одбране, збијене у првом реду у демистификацију утварног пред аутентичним копном приповедне збиље, остварене у високом пресеку златних одсева духа и духовности, памћења и имагинације.

Под заштитном снагом пера, дакако.